

تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری اقلام تعهدی

غلامحسین اسدی*

محمد مهدی نادری نورعینی**

منصور سرفراز***

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۰۵

چکیده

محافظه‌کاری به دلیل الزام به شناسایی به موقع زیان‌ها، منجر به شناسایی زیان‌های گذرا می‌گردد و از این طریق پایداری سود را کاهش می‌دهد؛ بنابراین از آنجایی که اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی از طریق اقلام تعهدی صورت می‌پذیرد، بنابراین می‌توان پیش‌بینی نمود که بر پایداری اقلام تعهدی نیز تأثیر مشابهی داشته باشد. لذا، پژوهش حاضر باهدف بررسی تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری اقلام تعهدی و اجزای آن انجام گرفت. بدین منظور، از مدل خان و واتس (۲۰۰۹)، برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری و از مدل ریچاردسون و همکاران (۲۰۰۵)، برای اندازه‌گیری اقلام تعهدی استفاده شد و نمونه‌ای مشتمل بر ۱۵۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، در بازه زمانی ۱۳۸۶-۱۳۹۵ انتخاب و مورد آزمون قرار گرفت. نتایج پژوهش نیز حاکی از آن است که اگرچه محافظه‌کاری تأثیری منفی بر پایداری کل اقلام تعهدی دارد اما تأثیر معناداری بر پایداری اجزای اقلام تعهدی ندارد.

واژه‌های کلیدی: محافظه‌کاری، پایداری اقلام تعهدی، اجزای اقلام تعهدی، قابلیت اتکای اقلام تعهدی.

*دانشیار حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

Email: assadi4@gmail.com

**استادیار حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

Email: mehdinadery@gmail.com

***دانشجوی دکتری حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: m.sarfraz3640@gmail.com

۱- مقدمه

با وجود گذشت حدود دو دهه از مقاله شاخص اسلون^۱ (۱۹۹۶) که نشان‌دهنده شواهدی دال بر قیمت‌گذاری اشتباه ارقام تعهدی بود، هنوز هم نتایج پژوهش‌های محققان مالی و حسابداری حاکی از وجود عدم‌کارایی در بازار سرمایه در ارتباط با قیمت‌گذاری ارقام تعهدی است (وکیل و عالم^۲، ۲۰۱۴). از این رو شناخت ویژگی‌های ارقام تعهدی از جمله پایداری آن و بررسی نحوه تأثیرگذاری آن بر فعالان بازار سرمایه، به یکی از اهداف اصلی پژوهش‌های حوزه حسابداری و مالی تبدیل شده است (رضازاده، رحیم‌پور و نصیری، ۱۳۹۰)؛ بنابراین با توجه به اهمیت شناخت ویژگی‌های ارقام تعهدی از جمله پایداری آن، شناسایی عوامل اثرگذار بر پایداری آن نیز اهمیت می‌یابد. محافظه‌کاری اعمال شده در گزارشگری مالی می‌تواند، یکی از این عوامل اثرگذار باشد؛ زیرا نتایج مطالعات نشان داده‌اند، اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی به دلیل الزام به شناسایی به‌موقع زیان‌ها، منجر به شناسایی زیان‌های گذرا می‌گردد و از این طریق پایداری سود را کاهش می‌دهد (هفلین، هسو و جین^۳، ۲۰۱۵؛ کیم و کروس^۴، ۲۰۰۵؛ خواجوی، ولی‌پور و عسکری، ۱۳۸۹؛ قائمی، ودیعی و حاجی‌پور، ۱۳۸۹؛ مشایخی، محمدآبادی و حصارزاده، ۱۳۸۸)؛ بنابراین از آنجایی که محافظه‌کاری از طریق ارقام تعهدی در گزارشگری مالی اعمال می‌گردد (لی و ژانگ^۵، ۲۰۱۵؛ پای^۶، ۲۰۰۷؛ بال و شیواکومار^۷، ۲۰۰۶؛ باسو^۸، ۱۹۹۷؛ مهرانی، حلاج و حسنی، ۱۳۸۸) پیش‌بینی می‌شود که اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی بر پایداری ارقام تعهدی تأثیر بگذارد؛ اما با وجود اینکه در مبانی نظری حسابداری و گزارشگری مالی کشورمان، با تعریف محافظه‌کاری تحت عنوان "احتیاط" توجه کافی به این میثاق حسابداری صورت گرفته و در استانداردهای حسابداری نیز به‌صورت صریح و ضمنی الزاماتی در جهت اعمال محافظه‌کاری در نظر گرفته شده است، مطالعات دقیقی در زمینه بررسی تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری ارقام تعهدی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران انجام نشده است. این در حالی است که نتایج مطالعات در سایر کشورها حاکی از آن است که تحلیل‌گران مالی نمی‌توانند تأثیر محافظه‌کاری بر گزارشگری مالی را به

1 Sloan

2 Wakil & Alam

3 Heflin, Hsu & Jin

4 Kim & Kross

5 Li & Zhang

6 Pae

7 Ball & Shivakumar

8 Basu

خوبی تجزیه‌وتحلیل کنند (منساه، سونگ و هو، ۲۰۰۴) و اگر آنها بتوانند، اثرات محافظه‌کاری حسابداری را بخوبی درک کنند، پیش‌بینی‌های دقیقی را از سود حسابداری ارائه خواهند داد (جانگ، لیم، پای و یو، ۲۰۱۳)؛ بنابراین با توجه به اهمیت این موضوع، پژوهش پیش‌رو باهدف بررسی تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری اقلام تعهدی انجام گرفت تا تحلیل‌گران و سایر فعالان بازار سرمایه، از طریق دستیابی به درک مشخص از نحوه تأثیرگذاری محافظه‌کاری بر پایداری اقلام تعهدی بتوانند، پیش‌بینی‌های دقیقی را از سود حسابداری ارائه دهند. در ادامه، مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های پژوهش، روش پژوهش، یافته‌های پژوهش و در انتها نتیجه‌گیری و پیشنهادهای برخاسته از نتایج پژوهش ارائه خواهد شد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- مبانی نظری پژوهش

اقلام تعهدی زمانی در صورت‌های مالی ایجاد می‌شود که وجه نقد مرتبط با یک رویداد جاری، در دوره آتی دریافت یا پرداخت گردد و یا وجه نقد مرتبط با یک رویداد آتی، در دوره جاری دریافت یا پرداخت گردد. در واقع اقلام تعهدی ناشی از تعدیلاتی است که در صورت‌های مالی در ارتباط با این‌گونه رویدادها انجام می‌شود، از طرفی عوامل بسیاری در انجام این‌گونه تعدیلات دخیل هستند (ریچاردسون؛ اسلون، سلیمان و تونا، ۲۰۰۵). به‌عنوان یکی از این عوامل اثرگذار می‌توان به محافظه‌کاری اعمال شده در گزارشگری صورت‌های مالی اشاره نمود که تأثیر آن در پیشینه ادبیات مربوطه مستند گردیده است. از جمله پژوهش‌های که چگونگی رابطه بین اقلام تعهدی و محافظه‌کاری را بررسی کرده‌اند، می‌توان به پژوهش لی و ژانگ (۲۰۱۵)؛ بال و شیوا کومار (۲۰۰۶)؛ باسو (۱۹۹۷)؛ مهرانی و همکاران (۱۳۸۸) و... اشاره نمود. در واقع اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی به دلیل الزام به شناسایی به‌موقع زیان‌ها، منجر به شناسایی کامل زیان‌ها و اخبار منفی (غیرنقدی) زودگذر می‌شود و از این‌رو، پایداری سود را کاهش می‌دهد (هفلین و همکاران، ۲۰۱۵)؛ کیم و کروس، ۲۰۰۵؛ قائمی و همکاران، ۱۳۸۹؛ مشایخی و همکاران، ۱۳۸۸). در واقع محافظه‌کاری با استفاده از اقلام تعهدی باعث می‌شود تا اخبار بد، در صورت سود و زیان نسبت به صورت جریان وجه نقد، به‌موقع‌تر شناسایی شود؛ به‌عبارت‌دیگر شناسایی زیان‌های زودگذر که در اثر اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی اتفاق می‌افتد، از طریق اقلام تعهدی صورت می‌گیرد (لی و ژانگ، ۲۰۱۵)؛ پای ۲۰۰۷؛ بال و شیواکومار، ۲۰۰۶؛

1 Mensah, Song & Ho

2 Jung, Lim, Pae & Yoo

3 Richardson, Sloan, Soliman & Tuna

باسو، ۱۹۹۷؛ مهرانی و همکاران، ۱۳۸۸)؛ بنابراین از آنجایی که محافظه‌کاری پایداری سود را کاهش می‌دهد و از طریق اقلام تعهدی در گزارشگری مالی اعمال می‌شود، لذا، از یک سو می‌توان این پیش‌بینی را مطرح نمود که اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی بر پایداری کل اقلام تعهدی تأثیری منفی خواهد داشت. از سویی دیگر با عنایت به متفاوت بودن پایداری اقلام تعهدی با توجه به قابلیت اتکای آنها (ریچاردسون و همکاران، ۲۰۰۵)، می‌توان تأثیر محافظه‌کاری بر اقلام تعهدی را با توجه به قابلیت اتکای اجزای آن مورد بررسی قرار داد، به طوری که باندیوپادهیای، چن، هوانگ و ژا^۱ (۲۰۱۰)، ادعا نموده‌اند، محافظه‌کاری به دلیل شناسایی زیان‌های پیش‌بینی شده آتی، میزان اشتباه و سوگیری در اندازه‌گیری اقلام تعهدی را افزایش می‌دهد که این موضوع منجر به کاهش قابلیت اتکا و پایداری اقلام تعهدی خواهد شد، این ادعا به صورت غیرمستقیم به این موضوع اشاره دارد که یکی از دلایل پایین بودن قابلیت اتکای برخی از اجزای اقلام تعهدی ناشی از حسابداری محافظه‌کارانه است. گای و ورکیا^۲ (۲۰۰۶) نیز در این خصوص بر اساس مبانی نظری استدلال می‌کنند، از آنجایی که برای عناصر تشکیل‌دهنده اقلام تعهدی با قابلیت اتکای پایین شناسایی به موقع تر زیان، مزایای قراردادی ایجاد می‌کند، در این طبقه نسبت به سایر طبقات اقلام تعهدی، زیان به موقع تر از سود شناسایی می‌شود. چندین مورد از رویه‌های جاری حسابداری نیز به خوبی از استدلال مذکور پشتیبانی می‌کند، برای مثال در این خصوص می‌توان به تفاوت‌های موجود در رویکرد بکار گرفته شده در استاندارد حسابداری شماره ۳۲ ایران، کاهش ارزش دارایی‌ها و همچنین استاندارد حسابداری شماره ۱۱، حسابداری دارایی‌های ثابت مشهود (که مرتبط با اقلام تعهدی با قابلیت اتکای پایین هستند) در مقایسه با رویکرد بکار گرفته شده در استاندارد حسابداری شماره ۱۵ ایران، حسابداری سرمایه‌گذاری‌ها اشاره نمود (که مرتبط با اقلام تعهدی با قابلیت اتکای بالا است)، به طوری که بر اساس استاندارد حسابداری شماره ۱۵، شناسایی سود ناشی از افزایش ارزش سرمایه‌گذاری‌های کوتاه‌مدت در صورت سود و زیان، قبل از فروش آنها مجاز است، اما در مقابل رویکرد موجود در ارتباط با دارایی‌های عملیاتی غیر جاری به گونه‌ای است که بر اساس استانداردهای مذکور، شناسایی سود ناشی از افزایش ارزش دارایی‌های ثابت مشهود تا زمان فروش آنها مجاز نمی‌باشد (استاندارد حسابداری شماره ۱۱)^۳، در حالی که بر اساس استاندارد

1 Bandyopadhyay, Chen, Huang & Jha

2 Guay & Verrecchia

۳ شناسایی افزایش ارزش تنها از طریق تجدید ارزیابی دارایی‌ها و با در نظر گرفتن شرایط خاص امکان‌پذیر است و سود ناشی از افزایش ارزش نیز در صورت سود و زیان جامع گزارش می‌گردد.

حسابداری شماره ۳۲ هرگونه کاهش ارزش دارایی‌های ثابت به محض وقوع می‌بایست شناسایی گردد (حتی قبل از فروش آن‌ها)، بنابراین همان‌طور که مشاهده می‌شود رویه موجود در استانداردهای مذکور مصداق بارز به‌کارگیری استدلال مطرح شده توسط گای و ورکیا (۲۰۰۶) در عملیات جاری حسابداری است. ریچاردسون و همکاران (۲۰۰۵)، نیز در پژوهش خود به این موضوع اشاره نموده و عنوان کرده‌اند که پایداری کمتر ارقام تعهدی با قابلیت اتکای پایین نسبت به ارقام تعهدی با قابلیت اتکای بالا می‌تواند، ناشی از اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی باشد؛ بنابراین با توجه به مباحث مطرح شده، این پیش‌بینی را نیز می‌توان مطرح نمود که با کاهش قابلیت اتکای ارقام تعهدی تأثیر منفی اعمال محافظه‌کاری بر پایداری آن افزایش خواهد یافت.

۲-۲- پیشینه پژوهش

طارق‌زکی و ابوحمص^۱ (۲۰۱۸) طی پژوهشی به بررسی تأثیر محافظه‌کاری بر کیفیت سود پرداخته و عنوان می‌کنند، افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری مالی تأثیری منفی بر کیفیت سود دارد، در مقابل کولینز، چن و ملسا^۲ (۲۰۱۷) ادعا نموده‌اند، محافظه‌کاری توانایی ارقام تعهدی را در پیش‌بینی جریان‌های نقدی آتی افزایش می‌دهد. پیر تیجسن و ایتريدس^۳ (۲۰۱۶) عنوان می‌کنند که بین شناسایی به‌موقع زیان‌ها و میزان مربوط بودن صورت‌های مالی شرکت‌ها رابطه منفی وجود دارد، در واقع شناسایی به‌موقع زیان‌ها به اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی اشاره دارد. نتایج پژوهش لسی و ژانگ (۲۰۱۵) نشان داد، اگرچه بین محافظه‌کاری و پایداری کل ارقام تعهدی رابطه منفی وجود دارد، اما این رابطه از نظر آماری معنادار نیست. از این‌رو آن‌ها با مطرح نمودن این پیش‌فرض که معنادار نبودن رابطه مذکور، می‌تواند ناشی از متفاوت بودن تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری هر یک از اجزای ارقام تعهدی باشد به بررسی این موضوع پرداخته و به این نتیجه رسیدند که تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری اجزای ارقام تعهدی متفاوت است. به‌طور مشخص آنها ادعا نموده‌اند، محافظه‌کاری بر پایداری ارقام تعهدی با قابلیت اتکای پایین و متوسط (ارقام تعهدی عملیاتی غیرجاری و ارقام تعهدی سرمایه در گردش)، تأثیری ندارد اما پایداری ارقام تعهدی با قابلیت اتکای بالا (ارقام تعهدی مالی) را کاهش

1 Tareq Zaki & Abu-hommous

2 Collins, Chen & Melessa

3 Pierre Thijssen & Iatridis

می‌دهد.^۱ آنها این نتیجه را ناشی از تأثیر گذاری ملاحظات مدیریتی در به کارگیری اصول گزارشگری محافظه کارانه در ارقام تعهدی با قابلیت اتکای بالا می‌دانند. هفلین و همکاران (۲۰۱۵) نیز تأثیر محافظه کاری بر پایداری سود را بررسی و ادعا نموده‌اند، محافظه کاری مشروط منجر به کاهش پایداری سود و همچنین کاهش روند هموار سود می‌شود. وکیل و عالم (۲۰۱۴) طی پژوهشی تأثیر محافظه کاری بر پایداری ارقام تعهدی عملیاتی را بررسی و نشان دادند، تأثیر محافظه کاری بر پایداری ارقام تعهدی عملیاتی به طور نامتقارنی به میزان ارقام تعهدی بستگی دارد، به طوری که در شرکت‌هایی با سطح ارقام تعهدی بالا بین محافظه کاری و پایداری ارقام تعهدی عملیاتی رابطه مثبت وجود دارد، در مقابل در شرکت‌هایی با سطح ارقام تعهدی پایین بین محافظه کاری و پایداری ارقام تعهدی عملیاتی رابطه معناداری وجود ندارد. آنها نتیجه اول را به درجه بالای قابلیت تأیید پذیری و قابلیت اتکایی که محافظه کاری برای شناسایی سود در مقایسه با زیان ایجاب می‌کند، نسبت می‌دهند و در خصوص نتیجه دوم نیز این گونه استدلال می‌کنند که درجه الزام محافظه کاری بر قابلیت تأیید پذیری و قابلیت اتکای شناسایی سود به سطح ارقام تعهدی بستگی دارد به طوری که محافظه کاری، الزام کمتری را در شرکت‌های با سطح ارقام تعهدی پایین، نسبت به شرکت‌های با سطح ارقام تعهدی بالا ایجاب می‌کند.

پای (۲۰۰۷) طی پژوهشی تأثیر ملاحظات مدیریت بر ارقام تعهدی در صورت وجود محافظه کاری مشروط را بررسی و اینگونه نتیجه‌گیری نمود، اساساً اعمال محافظه کاری مشروط در حسابداری به جای ارقام تعهدی غیر اختیاری، از طریق ارقام تعهدی اختیاری صورت می‌پذیرد. بال و شیواکومار (۲۰۰۶) نیز طی پژوهشی نشان دادند، نقش ارقام تعهدی در به موقع تر شدن سود، نسبت به جریان وجه نقد در شناسایی اخبار منفی، در دوره‌های زیان بیشتر از دوره‌های حاوی سود است، همچنین به دلیل نقش ارقام تعهدی در شناسایی به موقع زیان‌ها (که این موضوع به اعمال محافظه کاری از طریق ارقام تعهدی اشاره دارد)، ارقام تعهدی در سال‌های زیان‌ده نسبت به سال‌های سودده زودتر برگشت پیدا می‌کنند (پایداری کمتری دارند). نتایج پژوهش کیم و کروس (۲۰۰۵) نیز نشان داد، در صورت افزایش محافظه کاری توانایی سود در پیش‌بینی سود دوره آتی کاهش می‌یابد که این موضوع حاکی از کاهش پایداری سود با افزایش محافظه کاری است. شایان ذکر است که بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط با اعمال محافظه کاری در گزارشگری مالی نشان می‌دهد، اولین پژوهشی که در آن به طور مشخص

۱ همان‌طور که مشاهده می‌شود نتیجه پژوهش مذکور مغایر با مبانی نظری مطرح شده توسط گای و ورکیا (۲۰۰۶) می‌باشد.

رابطه بین اصل محافظه‌کاری و عدم تقارن زمانی سود مورد بررسی قرار گرفت، پژوهش انجام شده توسط باسو (۱۹۹۷) است، وی ادعا می‌کند محافظه‌کاری، از طریق اقلام تعهدی باعث تفاوت قابل پیش‌بینی در خواص جریان وجه نقد و سود می‌شود، به طوری که با الزام به شنا سایی زودتر اخبار بد از طریق اقلام تعهدی منجر به شنا سایی به‌موقع‌تر اخبار بد در سود حسابداری نسبت به جریان وجه نقد می‌شود، اما اعمال محافظه‌کاری منجر به‌موقع‌تر شدن اخبار خوب گزارش شده در سود حسابداری نسبت به جریان وجه نقد نمی‌شود، بنابراین وی معتقد است تأثیر محافظه‌کاری بر روی سود از طریق اقلام تعهدی، نامتقارن است.

در ایران نیز مطالعاتی در زمینه بررسی رابطه بین محافظه‌کاری و سود و همچنین رابطه بین محافظه‌کاری و اقلام تعهدی انجام شده است که در ادامه به برخی از این مطالعات اشاره می‌شود. دلخوش و صادقی (۲۰۱۷) طی پژوهشی به بررسی تأثیر محافظه‌کاری و مدیریت سود بر کیفیت سود پرداخته و ادعا نمودند، این دو متغیر تأثیری منفی بر کیفیت سود دارند. نتایج پژوهش کامیابی و نورعلی (۱۳۹۵) نشان داد، محافظه‌کاری تأثیر عدم تقارن اطلاعاتی بر مدیریت سود را خنثی می‌کند به عبارت دیگر محافظه‌کاری اثر تعدیل‌کنندگی کاملی بر رابطه بین عدم تقارن اطلاعات و مدیریت سود دارد. آقا ابراهیمیان و احمدی (۱۳۹۳) نیز ادعا نموده‌اند، بین میزان افشای اختیاری اطلاعات و محافظه‌کاری رابطه منفی و معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش شوروزی، مرادی و رستمی (۱۳۹۱) نیز مشابه با نتایج پژوهش پای (۲۰۰۷)، نشان داد، بین محافظه‌کاری و اقلام تعهدی اختیاری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، ولی بین محافظه‌کاری و اقلام تعهدی غیر اختیاری رابطه معناداری وجود ندارد. خواجه‌وی و همکاران (۱۳۸۹) و قائمی و همکاران (۱۳۸۹) نیز ادعا نموده‌اند، با افزایش میزان محافظه‌کاری پایداری سود کاهش می‌یابد. مشایخی و همکاران (۱۳۸۸) نیز، طی پژوهشی که در بورس اوراق بهادار تهران انجام دادند، با استفاده از نسبت تعدیل شده ارزش بازار خالص دارایی‌ها به ارزش دفتری، به‌عنوان معیار اندازه‌گیری محافظه‌کاری، دریافتند، پایداری سود هم‌زمان با افزایش میزان محافظه‌کاری کاهش می‌یابد. مهرانی و همکاران (۱۳۸۸) نیز بیان می‌کنند، به‌موقع‌تر بودن سود حسابداری برای اخبار بد، حاکی از حساسیت بیشتر سود حسابداری به بازده منفی سهام نسبت به بازده مثبت سهام در یک‌زمان بوده و این موضوع دال بر وجود محافظه‌کاری در نمونه مورد مطالعه می‌باشد، آنها همچنین عنوان می‌کنند، رفتارهای محافظه‌کارانه ناشی از اقلام تعهدی باعث شکل‌گیری تفاوت‌های قابل پیش‌بینی در ویژگی‌های جریان وجه نقد و سود می‌شود، به طوری که سود حسابداری اخبار بد را، از طریق اقلام تعهدی، به‌موقع‌تر از جریان وجه نقد شناسایی و گزارش می‌کند.

۳- فرضیه‌های پژوهش

بنابراین بر اساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های زیر را می‌توان مطرح نمود:

فرضیه اول: محافظه‌کاری تأثیری منفی بر پایداری کل ارقام تعهدی دارد.

فرضیه دوم: با کاهش قابلیت اتکای اجزای ارقام تعهدی، تأثیر منفی محافظه‌کاری بر پایداری آنها افزایش می‌یابد.

۴- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف از پژوهش‌های کاربردی، از نظر تئوریک جزء پژوهش‌های اثباتی، از منظر استدلال، ترکیبی^۱ و از منظر روش‌شناسی، کمی و روش مورد استفاده برای آزمون فرضیه‌های پژوهش مدل رگرسیون چند متغیره، است.

۴-۱- جامعه آماری و نمونه پژوهش

جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۵ تشکیل می‌دهد، در این پژوهش، برای افزایش قابلیت مقایسه شرکت‌های مورد مطالعه، معیارهای زیر در نظر گرفته شده است:

۱. سال مالی شرکت‌ها، منتهی به پایان اسفندماه باشند؛
۲. حداقل از ابتدای سال مالی ۱۳۸۶ در بورس پذیرفته شده باشند؛
۳. طی سال‌های ۱۳۸۶ تا پایان سال ۱۳۹۵ تغییر سال مالی و یا تغییر فعالیت، نداده باشند؛
۴. به دلیل اینکه ساختار و ماهیت حساب‌ها و همچنین ارقام گزارش شده در صورت‌های مالی شرکت‌های فعال در صنعت مالی (بانک‌ها، شرکت‌های واسطه‌گری مالی، سرمایه‌گذاری و ...) با سایر شرکت‌ها متفاوت است، جزء شرکت‌های مذکور نباشند، استفاده شد.

با توجه به معیارهای فوق، ۱۵۳ شرکت انتخاب گردید و برای استخراج داده‌های مورد نیاز پژوهش از صورت‌های مالی شرکت‌ها و همچنین از سایت‌های مربوطه از جمله سایت کدال، سایت شرکت مدیریت فناوری بورس تهران، بورس اوراق بهادار تهران و نرم‌افزار ره‌آورد نوین استفاده شد. پس از گردآوری داده‌ها و اعتبارسنجی آنها، از طریق برنامه صفحه گسترده اکسل،

۱ از آنجایی که برای تدوین فرضیه‌ها از روش قیاسی و برای آزمون آنها از روش استقرایی بهره گرفته شده است بنابراین می‌توان عنوان نمود که روش استدلال بکارگرفته شده در پژوهش روش ترکیبی است، یعنی از ترکیب روش استدلال قیاسی و استقرایی بهره گرفته شده است.

تلخیص و طبقه‌بندی و در نهایت با استفاده از بسته نرم‌افزار آماری ایویوز نسخه ۹ و استاتا^۱ نسخه ۱۴ پردازش شد.

۴-۲- متغیرهای پژوهش و نحوه اندازه‌گیری آن‌ها

۴-۲-۱- محافظه‌کاری

در این پژوهش برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری از رابطه خان و واتس^۲ (۲۰۰۹) استفاده شده است (بر اساس رابطه ۱):

$$\begin{aligned} \frac{E_{i,t}}{P_{i,t-1}} = & \beta_1 + \beta_2 D_{i,t} + R_{i,t} \left(\mu_1 + \mu_2 \text{Size}_{i,t} + \mu_3 \frac{M}{B_{i,t}} + \mu_4 \text{Lev}_{i,t} \right) \\ & + D_{i,t} R_{i,t} \left(\omega_1 + \omega_2 \text{Size}_{i,t} + \omega_3 \frac{M}{B_{i,t}} + \omega_4 \text{Lev}_{i,t} \right) \\ & + \left(\delta_1 \text{Size}_{i,t} + \delta_2 \frac{M}{B_{i,t}} + \delta_3 \text{Lev}_{i,t} + \delta_4 D_{i,t} \text{Size}_{i,t} \right. \\ & \left. + \delta_5 D_{i,t} \frac{M}{B_{i,t}} + \delta_6 D_{i,t} \text{Lev}_{i,t} \right) + \varepsilon_{i,t} \end{aligned} \quad (1)$$

که در رابطه فوق:

$E_{i,t}$: سود هر سهم؛ $P_{i,t-1}$: قیمت هر سهم در پایان دوره قبل؛ $\text{LEV}_{i,t}$: اهرم شرکت (مجموع تسهیلات مالی بلندمدت و کوتاه‌مدت تقسیم بر ارزش بازار شرکت)؛ $D_{i,t}$: متغیر مجازی است که اگر بازده سهام منفی باشد مقدار یک و در غیر این صورت مقدار صفر می‌گیرد؛ $\text{SIZE}_{i,t}$: اندازه شرکت (لگاریتم طبیعی ارزش بازار حقوق صاحبان سهام)؛ $M/B_{i,t}$: ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام و $R_{i,t}$: بازده سهم شرکت، بین بازه زمانی چهار ماه بعد از شروع سال مالی و چهار ماه بعد از پایان سال مالی^۳ است.

رابطه (۱)، برای هر سال به‌طور جداگانه برآورد می‌گردد. سپس با استفاده از ضرایب به دست آمده از رابطه (۱)، محافظه‌کاری (C-Score) برای هر سال - شرکت از طریق رابطه (۲)، محاسبه می‌شود، بالا بودن مقدار حاصله از رابطه (۲) نشان‌دهنده بالا بودن محافظه‌کاری اعمال شده در گزارشگری مالی شرکت مربوطه است (خان و واتس، ۲۰۰۹).

$$C - \text{Score}_{i,t} = \left(\omega_1 + \omega_2 \text{Size}_{i,t} + \omega_3 \frac{M}{B_{i,t}} + \omega_4 \text{Lev}_{i,t} \right) \quad (2)$$

۱ از نرم افزار استاتا برای بررسی فرض عدم وجود ناهمسانی واریانس استفاده شده است.

۲ Khan & Watts

۳ بازه زمانی چهار ماه بعد از شروع سال مالی t تا چهار ماه بعد از پایان سال مالی t به این دلیل انتخاب شد چون عموماً شرکت‌های بورسی صورت‌های مالی خود را چهار ماه بعد از پایان سال مالی ارائه می‌دهند.

۴-۲-۲- ارقام تعهدی

برای اندازه‌گیری ارقام تعهدی نیز از رابطه ریچاردسون و همکاران (۲۰۰۵)، استفاده شده است. آنها ارقام تعهدی کل را به سه دسته کلی ارقام تعهدی سرمایه در گردش، ارقام تعهدی عملیاتی غیرجاری و ارقام تعهدی مالی تقسیم می‌کنند؛ که این مفهوم در رابطه (۳) ارائه شده است:

$$TACC = \Delta WC + \Delta NCO + \Delta FIN \quad (3)$$

که در رابطه مذکور، TACC بیانگر ارقام تعهدی کل است که با رویکرد ترازنامه‌ای از مجموع سه جزء دیگر ارقام تعهدی (ارقام تعهدی عملیاتی غیرجاری، ارقام تعهدی سرمایه در گردش، ارقام تعهدی مالی)، به دست می‌آید و اجزای تشکیل‌دهنده آن نیز به شرح زیر می‌باشد:

ΔNCO : بیانگر ارقام تعهدی عملیاتی غیرجاری می‌باشد که برابر است با خالص دارایی‌های عملیاتی غیرجاری انتهای دوره منهای خالص دارایی‌های عملیاتی غیرجاری ابتدای دوره؛

ΔWC : بیانگر ارقام تعهدی سرمایه در گردش می‌باشد که برابر است با سرمایه در گردش غیرنقدی انتهای دوره منهای سرمایه در گردش غیرنقدی ابتدای دوره؛

ΔFIN : بیانگر ارقام تعهدی مالی می‌باشد که برابر است با خالص دارایی‌های مالی انتهای دوره منهای خالص دارایی‌های مالی ابتدای دوره، نحوه محاسبه خالص دارایی‌های عملیاتی غیرجاری، سرمایه در گردش غیرنقدی و خالص دارایی‌های مالی بدین صورت است:

جهت محاسبه "خالص دارایی‌های عملیاتی غیرجاری" از مجموع دارایی‌ها غیرجاری و تسهیلات مالی بلندمدت، مجموع سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت و بدهی‌های غیرجاری کسر می‌گردد؛

جهت محاسبه "سرمایه در گردش غیرنقدی" از مجموع دارایی‌های جاری و تسهیلات مالی کوتاه‌مدت، مجموع وجه نقد، سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و بدهی‌های کوتاه‌مدت کسر می‌گردد؛

جهت محاسبه "خالص دارایی‌های مالی" نیز از مجموع سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و سرمایه‌گذاری بلندمدت، مجموع تسهیلات مالی کوتاه‌مدت، تسهیلات مالی بلندمدت کسر می‌گردد.

۴-۲-۳- قابلیت اتکای ارقام تعهدی

در این پژوهش "قابلیت اتکای ارقام تعهدی" نیز به پیروی از ریچاردسون و همکاران (۲۰۰۵)، با توجه به قابلیت اتکای موجود در اندازه‌گیری عناصر تشکیل‌دهنده اجزای ارقام تعهدی تعیین شده است. همان‌طور که در اندازه‌گیری اجزای ارقام تعهدی عنوان شد، بخش عمده‌ای از "ارقام تعهدی عملیاتی غیرجاری" را تغییرات ایجادشده در دارایی‌ها و بدهی‌های بلندمدت تشکیل می‌دهند که اندازه‌گیری این ارقام با قابلیت اتکای بسیار پایینی صورت می‌گیرد (برای

مثال برآورد استهلاک دارایی‌های بلندمدت، تعیین ارزش دارایی‌های نامشهود و تعیین میزان ذخیره مزایای پایین خدمت کارکنان با ابهام مواجه است)، لذا این طبقه از اقلام تعهدی به‌عنوان اقلام تعهدی با پایین‌ترین سطح قابلیت اتکا و "اقلام تعهدی مالی" به‌عنوان اقلام تعهدی با بالاترین سطح قابلیت اتکا در نظر گرفته می‌شوند؛ زیرا عنا صریحاً صلی تشکیل‌دهنده آن یعنی تسهیلات مالی و سرمایه‌گذاری‌های کوتاه‌مدت با قابلیت اتکای بالایی اندازه‌گیری می‌شوند (به‌عنوان مثال ارزش سرمایه‌گذاری‌های کوتاه‌مدت را می‌توان با مراجعه به تابلوی بورس تعیین نمود و در تعیین میزان تسهیلات مالی نیز معمولاً هیچ‌گونه برآوردی صورت نمی‌گیرد)، تنها عنصری که اندازه‌گیری آن در این طبقه با ابهام مواجه است سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت است و "اقلام تعهدی سرمایه در گردش" با سطح قابلیت اتکای متوسط در نظر گرفته می‌شوند، زیرا از عنا صریحاً تشکیل‌دهنده این طبقه تنها $>$ سب‌های دریافتی (به دلیل برآورد مطالبات مشکوک الوصول) و موجودی کالا (به دلیل استفاده از قاعده اقل بهای تمام شده و خالص ارزش فروش)، با قابلیت اتکای پایین اندازه‌گیری می‌شوند، درحالی‌که یکی دیگر از اجزای اصلی این طبقه یعنی بدهی‌های تجاری معمولاً با ابهام بسیار اندکی قابل اندازه‌گیری است. خلاصه‌ای از اجزای اقلام تعهدی و قابلیت اتکای آنها در جدول (۱)، ارائه شده است.

جدول (۱). اجزای اقلام تعهدی و قابلیت اتکای آنها

اجزای اقلام تعهدی	Accrual Component	سطح قابلیت اتکا
اقلام تعهدی عملیاتی غیر جاری	ΔNCO	پایین
اقلام تعهدی سرمایه در گردش	ΔWC	متوسط
اقلام تعهدی مالی	ΔFIN	بالا

۴-۲-۴- رابطه‌های آزمون فرضیه‌های پژوهش

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش به پیروی از پژوهش لی و ژانگ (۲۰۱۵) از رابطه‌های زیر استفاده شده است (برای آزمون فرضیه اول از رابطه ۴ و فرضیه دوم از رابطه ۵):

$$ROA_{i,t+1} = \alpha_1 + \alpha_2 ROA_{i,t} + \alpha_3 C - Score_{i,t} + \alpha_4 C - Score_{i,t} \times ROA_{i,t} + \alpha_5 TACC_{i,t} + \alpha_6 C - Score_{i,t} \times TACC_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (4)$$

$$ROA_{i,t+1} = \alpha_1 + \alpha_2 ROA_{i,t} + \alpha_3 C - Score_{i,t} + \alpha_4 C - Score_{i,t} \times ROA_{i,t} + \alpha_5 \Delta WC_{i,t} + \alpha_6 C - Score_{i,t} \times \Delta WC_{i,t} + \alpha_7 \Delta NCO_{i,t} + \alpha_8 C - Score_{i,t} \times \Delta NCO_{i,t} + \alpha_9 \Delta FIN_{i,t} + \alpha_{10} C - Score_{i,t} \times \Delta FIN_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (5)$$

که در رابطه‌های فوق، $ROA_{i,t+1}$: بازده دارایی‌های سال آتی، $ROA_{i,t}$: بازده دارایی‌هایی سال جاری (سود عملیاتی تقسیم بر دارایی‌های انتهای سال مالی) است و سایر متغیرها قبلاً

تشریح شده‌اند. در رابطه‌های (۴) و (۵)، برای همگن‌سازی، اجزای تشکیل‌دهنده سود بر مجموع دارایی‌های انتهای سال مالی، تقسیم شده است. بر اساس فرضیه اول پیش‌بینی می‌شود که در رابطه شماره (۴)، α_6 منفی باشد و بر اساس فرضیه دوم نیز پیش‌بینی می‌شود که در رابطه شماره (۵)، α_8 ، α_6 و α_{10} ، منفی و معنادار شده و نتایج آزمون والد حاکی از آن باشد که میزان اثرگذاری α_8 از α_6 و α_6 نیز از α_{10} بیشتر است.

۵- یافته‌های پژوهش

۵-۱- آماره‌های توصیفی

آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در جدول (۲) ارائه شده است:

جدول (۲). آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	میانگین	میانه	حد اکثر	حد اقل	انحراف معیار
محافظه‌کاری	-۰/۱۳۷۲	-۰/۴۱۲۳	۲۰/۳۲۵۴	-۱۵/۱۲۱۴	۱/۵۲۱۶
بازده دارایی‌های سال آتی	۰/۱۸۲۲	۰/۱۷۱۱	۰/۵۲۱۳	-۰/۲۹۹۸	۰/۱۵۸۷
بازده دارایی‌ها	۰/۱۷۸۱	۰/۱۶۲۵	۰/۴۹۸۵	-۰/۴۲۱۵	۰/۱۴۶۹
اقدام تعهدی کل	۰/۰۳۵۴	۰/۰۲۸۱	۰/۶۹۲۵	-۰/۷۴۸۹	۰/۱۲۱۴
اقدام تعهدی مالی	-۰/۰۱۲۹	-۰/۰۱۱۷	۰/۵۱۳۲	-۰/۶۵۴۸	۰/۱۳۵۰
اقدام تعهدی سرمایه در گردش	۰/۰۱۹۹	۰/۰۰۳۵	۰/۷۵۴۸	-۰/۹۹۸۱	۰/۱۱۷۰
اقدام تعهدی عملیاتی غیر جاری	۰/۰۲۸۹	۰/۰۳۶۶	۰/۶۴۸۹	-۰/۶۸۹۷	۰/۱۵۴۲

همان‌طور که در جدول (۲)، مشاهده می‌شود، میانگین و میانه محافظه‌کاری در شرکت‌های مورد مطالعه به ترتیب برابر با $-۰/۱۳۷۲$ و $-۰/۴۱۲۳$ می‌باشد که این موضوع نشان‌دهنده پایین بودن میزان محافظه‌کاری اعمال شده در گزارشگری مالی این شرکت‌ها است (خان و واتس، ۲۰۰۹) و میزان انحراف معیار متغیر مذکور نیز $۱/۵۲۱۶$ است که نشان‌دهنده پراکندگی بالای آن در شرکت‌های مورد مطالعه است و بالا بودن انحراف معیار بازده دارایی‌های سال آتی ($۰/۱۵۸۷$) از بازده دارایی‌های سال جاری ($۰/۱۴۶۹$) نشان‌دهنده افزایش پراکندگی بازده دارایی هر سال شرکت‌ها نسبت به سال قبل است که این موضوع نیز می‌تواند نشأت گرفته از بالا بودن تغییر و تحولات محیط‌های اقتصادی امروزی باشد. میزان انحراف معیار اقدام تعهدی مالی ($۰/۱۳۵۰$)، اقدام تعهدی سرمایه در گردش ($۰/۱۱۷۰$) و اقدام تعهدی عملیاتی غیر جاری ($۰/۱۵۴۲$)، نیز نشان‌دهنده این است که در بین اجزای اقدام تعهدی، اقدام تعهدی سرمایه در گردش دارای پایین‌ترین پراکندگی می‌باشد.

۵-۲- تعیین الگوی برآورد داده‌های پژوهش

برای تعیین الگوی برآورد داده‌های پژوهش ابتدا از آزمون اف لیمر و سپس با توجه به نتایج این آزمون از آزمون هاسمن استفاده گردیده است که با توجه به نتایج این دو آزمون که در جدول (۳) ارائه شده است، رابطه‌های اصلی پژوهش با الگوی داده‌های تابلویی با اثرات ثابت برآورد شده است.

جدول (۳). نتایج آزمون اف لیمر و هاسمن

نتیجه آزمون		آزمون هاسمن		آزمون اف لیمر		
هاسمن	اف لیمر	معناداری	آماره χ^2	معناداری	آماره F	رابطه
ثابت	تابلویی	۰/۰۰۰۰	۴۱۰/۶۵۴۸	۰/۰۰۰۰	۳/۵۲۶۳	۴
ثابت	تابلویی	۰/۰۰۰۰	۳۳۶/۱۲۴۵	۰/۰۰۰۰	۳/۶۴۷۵	۵

۵-۳- بررسی فروض کلاسیک معادله رگرسیون

در این پژوهش برای بررسی عدم وجود خودهمبستگی از آزمون دوربین-واتسون و برای بررسی عدم وجود ناهمسانی واریانس از آزمون نسبت درست‌نمایی^۱ استفاده شده است. نتایج ناشی از آماره دوربین-واتسون نشان‌دهنده، عدم وجود خودهمبستگی است، زیرا همان‌طور که در جدول (۴) و (۵) مشاهده می‌شود، مقدار آماره دوربین-واتسون پژوهش بین ۲/۵-۱/۵ قرار دارد، اما نتایج ناشی از آزمون نسبت درست‌نمایی حاکی از وجود ناهمسانی واریانس بود، زیرا سطح معنی-داری این آزمون پایین‌تر از ۵ درصد بود لذا، برای برطرف کردن این مشکل از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته (GLS)، استفاده شد. جهت بررسی عدم وجود هم‌خطی بین متغیرهای پژوهش نیز از عامل تورم واریانس استفاده گردید و از آنجایی که مقادیر آماره آزمون مذکور از مقدار بحرانی کمتر بود لذا بین متغیرهای پژوهش مشکل هم‌خطی مشاهده نشد^۲، در واقع در مواردی که مقدار آماره عامل تورم واریانس (VIF)، ضرایب مدل برآورد شده کوچک‌تر از عدد ۱۰ باشد، ادعا می‌شود که مشکل هم‌خطی وجود ندارد (افلاطونی، ۱۳۹۲).

۱ Likelihood Ratio (LR)

۲ آماره عامل تورم واریانس متغیرهای پژوهش در جداول (۴) و (۵) گزارش شده است.

۵-۴- نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش

نتایج ناشی از برآورد رابطه (۴) در جدول (۴) ارائه شده است:

جدول (۴). نتایج برآورد رابطه (۴)

متغیر	علامت اختصاری	ضرایب	انحراف استاندارد	آماره t	معناداری	عامل تورم واریانس
عرض از مبدأ	-	۰/۱۲۵۱	۰/۰۲۳۴	۵/۳۴۷۲	۰/۰۰۰۰***	-
بازده دارایی‌ها	ROA	۰/۳۲۱۵	۰/۰۱۵۹	۲۰/۲۲۱۳	۰/۰۰۰۰***	۱/۲۴۵۱
محافظه کاری	C-Score	-۰/۰۱۹۲	۰/۰۰۷۷	-۲/۴۹۲۶	۰/۰۱۲۰**	۲/۲۳۳۱
اقدام تعهدی کل	TACC	-۰/۰۱۱۴	۰/۰۱۸۹	-۱/۶۵۵۴	۰/۰۸۲۵*	۱/۶۴۸۹
محافظه کاری در بازده دارایی‌ها	C-Score ROA	۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۷۳	۰/۱۹۲۱	۰/۹۱۴۲	۲/۶۳۲۵
محافظه کاری در اقدام تعهدی کل	C-Score TACC	-۰/۰۰۸۶	۰/۰۰۳۴	-۲/۵۲۸۹	۰/۰۰۵۹***	۱/۱۸۶۵
ضریب تعیین	۰/۷۲۱۳	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۷۱۸۲			
آماره F	۱۸/۶۴۵۱	معناداری کل رابطه	۰/۰۰۰۰***			
آماره دوربین واتسون	۲/۱۵۶۴					

***، **، * نشان‌دهنده معناداری در سطح اطمینان ۹۹، ۹۵ و ۹۰ درصد می‌باشند

با توجه به نتایج ناشی از برآورد رابطه (۴) که در جدول (۴) ارائه شده است، می‌توان ادعا نمود که "محافظه کاری تأثیری منفی بر پایداری اقدام تعهدی کل دارد"، زیرا ضریبی که نشان‌دهنده تأثیر محافظه کاری بر پایداری اقدام تعهدی کل (C-Score TACC) است منفی و معنادار می‌باشد ($\alpha_6 = -0/0086$)؛ بنابراین فرضیه اول پژوهش مورد پذیرش قرار می‌گیرد. نتایج ناشی از برآورد رابطه (۵) در جدول (۵) ارائه شده است.

با توجه به نتایج ناشی از برآورد رابطه (۵) که در جدول (۵)، ارائه شده است، نمی‌توان ادعا نمود که "با کاهش قابلیت اتکای اقدام تعهدی، تأثیر منفی محافظه کاری بر پایداری آنها افزایش می‌یابد." به عبارت دیگر فرضیه دوم مورد پذیرش قرار نمی‌گیرد، زیرا ضرایبی که نشان‌دهنده تأثیر محافظه کاری بر پایداری اجزای اقدام تعهدی با قابلیت اتکای متفاوت هستند از نظر آماری معنادار نیستند.

به عبارت دیگر نتایج حاکی از آن است که محافظه کاری تأثیری بر پایداری اقدام تعهدی با قابلیت اتکای پایین (C-Score Δ NCO)، اقدام تعهدی با قابلیت اتکای متوسط (C-Score Δ WC) و اقدام تعهدی با قابلیت اتکای بالا (C-Score Δ FIN) ندارد.

جدول (۵). نتایج برآورد رابطه (۵)

متغیر	علامت اختصاری	ضرایب	انحراف استاندارد	آماره t	معناداری	عامل تورم واریانس
عرض از مبدأ	-	۰/۱۲۳۴	۰/۰۰۹۸	۱۲/۵۹۲۱	۰/۰۰۰۰***	-
بازده دارایی‌ها	ROA	۰/۳۲۵۱	۰/۰۰۶۵۱	۴/۹۹۴۱	۰/۰۰۰۰***	۲/۳۳۵۶
محافظه‌کاری	C-Score	-۰/۰۰۰۰۵	۰/۰۰۰۱۴	-۲/۷۷۸۸	۰/۰۲۴۸**	۱/۱۴۵۶
محافظه‌کاری در بازده دارایی‌ها	C-Score ROA	-۰/۰۰۰۳۵	۰/۰۰۰۷۸	-۰/۴۴۹۰	۰/۸۲۱۲	۲/۲۶۸۹
اقلام تعهدی سرمایه در گردش	ΔWC	-۰/۰۰۰۶۵	۰/۰۰۳۵۴	-۰/۱۸۲۹	۰/۴۱۲۵	۲/۹۵۷۶
محافظه‌کاری در اقلام تعهدی سرمایه در گردش	C-Score ΔWC	-۰/۰۰۰۲۳	۰/۰۰۰۱۹	-۱/۲۱۱۷	۰/۵۳۱۲	۱/۱۳۴۶
اقلام تعهدی عملیاتی غیر جاری	ΔNCO	-۰/۰۰۸۲۳	۰/۰۰۱۵۲	-۵/۴۱۵۱	۰/۰۰۰۰***	۲/۳۶۵۹
محافظه‌کاری در اقلام تعهدی عملیاتی غیر جاری	C-Score ΔNCO	-۰/۰۰۱۴۶	۰/۰۰۲۵۶	-۰/۵۷۰۵	۰/۹۱۶۵	۳/۰۰۱۰
اقلام تعهدی مالی	ΔFIN	-۰/۰۰۰۶۳	۰/۰۰۱۵۶	-۰/۴۰۲۹	۰/۶۹۴۲	۱/۱۹۵۸
محافظه‌کاری در اقلام تعهدی مالی	C-Score ΔFIN	-۰/۰۰۰۱۹	۰/۰۰۱۵۱	-۰/۱۲۶۱	۰/۶۹۱۲	۲/۲۳۵۶
ضریب تعیین	۰/۶۹۲۱	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۶۸۲۵			
آماره F	۱۷/۳۵۱۶	معناداری کل رابطه	۰/۰۰۰۰***			
آماره دوربین واتسون	۲/۱۵۷۱					

*** نشان‌دهنده معناداری در سطح اطمینان ۹۹ و ۹۵ درصد می‌باشد

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادهای پژوهش

همان‌طور که عنوان شد اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی به دلیل الزام به شناسایی به‌موقع زیان‌ها، منجر به شناسایی کامل زیان‌ها و اخبار منفی (غیرنقدی) زودگذر شده و از این طریق منجر به کاهش پایداری سود می‌گردد (هفلین و همکاران، ۲۰۱۵؛ کیم و کروس، ۲۰۰۵؛ خواجه‌وی و همکاران، ۱۳۸۹؛ قائمی و همکاران، ۱۳۸۹؛ مشایخی و همکاران، ۱۳۸۸)؛ و از آنجایی که نتایج پژوهش‌های قبلی نشان داده‌اند، اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی از طریق اقلام تعهدی صورت می‌پذیرد (لی و ژانگ، ۲۰۱۵؛ پای ۲۰۰۷؛ بال و شیواکومار، ۲۰۰۶؛ باسو، ۱۹۹۷؛ شوروزی

و همکاران، ۱۳۹۱؛ مهرانی و همکاران، ۱۳۸۸)، پیش‌بینی می‌شد، محافظه‌کاری بر پایداری ارقام تعهدی نیز تأثیر بگذارد. لذا، پژوهش پیش‌رو باهدف بررسی این موضوع انجام شد و بدین منظور، بر اساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های مطرح و مورد آزمون قرار گرفت و بر اساس نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه‌های پژوهش، فرضیه اول پژوهش مورد پذیرش قرار گرفت لذا، می‌توان ادعا نمود، محافظه‌کاری تأثیری منفی بر پایداری کل ارقام تعهدی دارد که این نتیجه با مبانی نظری نیز همخوانی دارد؛ اما از نظر پیشینه تجربی با نتایج پژوهش لی و ژانگ (۲۰۱۵) همسو نمی‌باشد، زیرا نتایج پژوهش آنها حاکی از این بود که با وجود منفی بودن رابطه بین محافظه‌کاری و پایداری ارقام تعهدی کل، رابطه مذکور از نظر آماری معنادار نیست، آنها در این باره استدلال می‌کنند که این موضوع می‌تواند ناشی از متفاوت بودن تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری اجزای ارقام تعهدی باشد، اما همان‌طور که در جدول ۵، مشاهده می‌شود نتایج پژوهش حاضر حاکی از معنادار نبودن اثرگذاری محافظه‌کاری بر پایداری اجزای ارقام تعهدی بود.

موضوع دومی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، "بررسی تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری اجزای ارقام تعهدی" بود؛ زیرا با توجه به اینکه، میزان پایداری اجزای ارقام تعهدی، به دلیل متفاوت بودن میزان و درجه اعمال ملاحظات مدیریتی در آنها، متفاوت است (ریچاردسون و همکاران، ۲۰۰۵) و همچنین به دلیل متفاوت بودن مزایای ناشی از شناسایی به‌موقع اخبار بد، از طریق اجزای مذکور (گای و ورکیا، ۲۰۰۶)، این پیش‌بینی نیز مطرح شد که میزان و نحوه تأثیرگذاری محافظه‌کاری بر پایداری هر یک از اجزای ارقام تعهدی متفاوت خواهد بود. لذا با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش، پیش‌بینی مذکور در قالب فرضیه دوم پژوهش بدین صورت مطرح شد که "با کاهش قابلیت اتکای اجزای ارقام تعهدی، تأثیر منفی محافظه‌کاری بر پایداری آنها افزایش می‌یابد" و فرضیه مذکور با بر اساس داده‌های گردآوری شده مورد آزمون قرار گرفت. نتیجه آزمون فرضیه دوم نیز، حاکی از قابل‌پذیرش نبودن آن بود که این موضوع با مبانی نظری حاکم بر حیطه موضوعی پژوهش و همچنین با نتایج پژوهش لی و ژانگ (۲۰۱۵)، همسو نمی‌باشد، زیرا از یک‌سو بر اساس مبانی نظری پیش‌بینی می‌شد که تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری اجزای ارقام تعهدی متفاوت باشد و محافظه‌کاری تأثیر منفی بیشتری بر پایداری ارقام تعهدی با قابلیت اتکای پایین داشته باشد و از سوی دیگر نتایج پژوهش لی و ژانگ (۲۰۱۵)، نشان داده بود که بر خلاف مبانی نظری موجود محافظه‌کاری پایداری ارقام تعهدی با قابلیت اتکای بالا را بیشتر از ارقام تعهدی با قابلیت اتکای پایین کاهش می‌دهد، آنها این نتیجه را به اعمال ملاحظات مدیریتی در گزارشگری ارقام تعهدی نسبت داده‌اند؛ بنابراین، از آنجایی که بر

اساس تئوری اثباتی حسابداری^۱، ملاحظات مدیریتی در زمینه به‌کارگیری رویه‌های حسابداری از سه عامل قرارداد بدهی، طرح‌های پاداش و هزینه‌های سیاسی نشأت می‌گیرد (واتس و زیمرمن، ۱۹۸۶)، ممکن است با تغییر در محیط اقتصادی، ملاحظات مدیریتی در زمینه به‌کارگیری رویه‌های حسابداری نیز تغییر نموده و متفاوت بودن محیط اقتصادی باعث متفاوت شدن ملاحظات مدیریتی و در نتیجه آن ایجاد تناقض بین نتایج پژوهش پیش‌رو و پژوهش لی و ژانگ (۲۰۱۵) و همچنین مبانی نظری موجود، شده باشد. در واقع یکی از ویژگی‌های اصلی محیط اقتصادی ایران دولتی بودن و تأثیرپذیری بالای آن از تحولات سیاسی است درحالی‌که مبانی نظری مطرح شده و نتایج پژوهش لی و ژانگ (۲۰۱۵) بر اساس شرایط حاکم بر یک محیط اقتصادی مبتنی بر بخش خصوصی بیان شده‌اند. اهمیت محیط اقتصادی و اثرگذاری آن بر میزان اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی در ادبیات موجود در این زمینه نیز به‌خوبی مستند شده است، به‌طوری‌که چن، لبو و ونگ^۲ (۲۰۱۰)، طی پژوهشی، ضمن بررسی میزان تقاضا برای اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی از جانب اعطاکندگان اعتبار جهت اعطای اعتبار به یک شرکت ایالتی^۳ و غیر ایالتی^۴، نشان دادند از آنجایی که ریسک عدم پرداخت در شرکت‌های ایالتی به دلیل پشتیبانی دولت از آنها نسبت به شرکت‌های غیر ایالتی پایین است، میزان اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی شرکت‌های ایالتی کمتر از شرکت‌های غیر ایالتی است، آنها همچنین ادعا کردند که میزان اعمال محافظه‌کاری در گزارشگری مالی شرکت‌هایی که از بانک‌های ایالتی^۵ وام می‌گیرند، نسبت به شرکت‌هایی که از بانک‌های غیرایالتی^۶ وام می‌گیرند پایین است و این موضوع ناشی از کم‌توجهی بانک‌های ایالتی به میزان ریسک عدم پرداخت وام‌گیرندگان می‌باشد. از آنجایی که نتایج پژوهش حاضر با توسعه نتایج مطالعات قبلی که نشان داده بودند محافظه‌کاری پایداری سود را کاهش می‌دهد، حاکی از آن بود که محافظه‌کاری بر پایداری کل اقلام تعهدی نیز تأثیر منفی می‌گذارد و از این‌رو می‌تواند بر افزایش نوسان‌پذیری سود مؤثر واقع گردد. به استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی بخصوص تحلیل‌گران و سایر فعالان بازار سرمایه پیشنهاد می‌شود که ارزش شرکت را با استفاده از سود دوره جاری و بدون در نظر گرفتن این احتمال که ممکن است، سود مذکور بی‌ثبات باشد، ارزش‌گذاری نکنند، زیرا در

1 Positive Accounting Theory

2 Chen., Chen, Lobo & Wang

3 State Owned Enterprises

4 Non State Owned Enterprises

5 State Owned Banks

6 Non State Owned Banks

صورت در نظر نگرفتن این احتمال، ارزش گذاری آنها از کیفیت پایینی برخوردار خواهد بود، اما اگر تحلیل گران و سرمایه گذاران، همان طور که جانگ و همکاران (۲۰۱۳) ادعا می کنند اثرات عواملی اثرگذار بر نوسان پذیری سود از جمله حسابداری محافظه کارانه را در تحلیل های خود در نظر بگیرند، می توانند کارایی پیش بینی ها و ارزش گذاری های خود را افزایش دهند.

در انتها لازم به ذکر است، این پژوهش نیز همچون سایر مطالعات انجام شده در این زمینه فاقد محدودیت نبوده است و یکی از اصلی ترین این محدودیت ها، عدم وجود اتفاق نظر در خصوص مناسب ترین روش، برای اندازه گیری محافظه کاری بود به طوری که برخی معیارهای مبتنی بر بازار همچون مدل ارائه شده توسط باسو (۱۹۹۷) را برای این منظور مناسب دانسته و برخی دیگر نیز معیارهای مبتنی بر ویژگی های شرکت همچون مدل ارائه شده توسط گیولی و هاین^۱ (۲۰۰۰) را مناسب دانسته اند (واتس^۲، ۲۰۰۳). از این رو در این پژوهش از رابطه ارائه شده توسط خان و واتس (۲۰۰۹) برای اندازه گیری محافظه کاری استفاده شد زیرا روش ارائه شده توسط پژوهشگران مذکور جهت اندازه گیری محافظه کاری از ترکیب معیارهای مبتنی بر بازار و ویژگی های شرکت بهره برده است. محدودیت دیگری که پژوهش پیش رو با آن مواجه بود قابل اتکا نبودن اطلاعات ارائه شده توسط شرکت های غیر بورسی و عدم دسترسی به اطلاعات مالی این شرکت ها بود که به دلیل این محدودیت، شرکت های مورد مطالعه صرفاً از بین شرکت های بورسی انتخاب شدند.

۷- منابع و مأخذ

آقا ابراهیمیان، مریم و محمد رمضان احمدی. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر محافظه کاری بر میزان افشاء اختیاری اطلاعات در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه

حسابداری مالی ۶(۲۴): ۷۹-۹۸.

افلاطونی، عباس. (۱۳۹۲). تجزیه و تحلیل آماری با EViews در تحقیقات حسابداری و

مالی، انتشارات ترمه، تهران.

خواجوی، شکراله، هاشم ولی پور و سهیلا عسکری. (۱۳۸۹). تأثیر محافظه کاری بر پایداری سود

در شرکت های پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران. تحقیقات حسابداری و

حسابرسی ۲(۸).

1 Givoly and Hayn

2 Watts

رضازاده، جواد؛ محمد رحیم‌پور و محمود نصیری. (۱۳۹۰). نقش تحریفات موقت حسابداری در کاهش پایداری ارقام تعهدی. *دانش حسابداری* ۲(۴): ۴۹-۶۴.

ستایش، محمدحسین. (۱۳۹۲). رابطه بسط داده شده برای تخمین محافظه‌کاری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *تحقیقات حسابداری و حسابرسی* ۴(۱۷): ۶۷-۵۲.

شوروزی، محمدرضا؛ محسن مرادی و علی رستمی. (۱۳۹۱). رابطه ارقام تعهدی اختیاری و محافظه‌کاری، *تحقیقات حسابداری و حسابرسی* ۴(۱۱): ۱۱-۱۲.

قائمی، محمدحسین؛ محمدحسین ودیعی و میثم حاجی‌پور. (۱۳۸۹). تأثیر محافظه‌کاری بر پایداری سود و نسبت قیمت به سود (P/E). *دانش حسابداری* ۱(۲): ۷۳-۵۵.

کامیابی، یحیی و مهدیه نورعلی. (۱۳۹۵). بررسی اثر میانجی محافظه‌کاری حسابداری بر رابطه بین عدم تقارن اطلاعات و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *فصلنامه حسابداری مالی* ۸(۲۹): ۲۶-۱.

مشایخی، بیتا؛ مهدی محمدآبادی و رضا حصارزاده. (۱۳۸۸). تأثیر محافظه‌کاری حسابداری بر پایداری و توزیع سود، *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی* ۱۶(۵۶): ۱۰۴-۸۳.

مهرانی، کاوه؛ محمد حلاج و عباس حسنی. (۱۳۸۸). بررسی محافظه‌کاری در سود حسابداری و رابطه آن با ارقام تعهدی در بورس اوراق بهادار تهران. *تحقیقات حسابداری* ۱(۳): ۱۰۷-۸۸.

Ball, R., & L. Shivakumar. (2006). The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition. *Journal of Accounting Research* 44(2): 207-242.

Bandyopadhyay, S.P., C. Chen, A.G. Huang, and R. Jha. (2010). Accounting Conservatism and the Temporal Trends in Current Earnings' Ability to Predict Future Cash Flows versus Future Earnings: Evidence on the Trade-off between Relevance and Reliability. *Contemporary Accounting Research* 27(2): 413-460.

Basu, S. (1997). The Conservatism Principle and the Asymmetric Timeliness of Earnings. *Journal of accounting and economics* 24(1): 3-37.

Chen, H., J.Z. Chen, G.J. Lobo, and Y. Wang. (2010). Association Between Borrower and Lender State Ownership and Lender State Ownership and Accounting Conservatism. *Journal of accounting research* 48(5): 973-1014.

- Collins, D.W., W. Chen, and S. Melessa. (2017). The Effect of Conditional Accounting Conservatism on the Predictive Ability of Accruals Components with Respect to Future Cash Flows. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?Abstract_id=2992150.
- Delkhosh, M., and M. Sadeghi. (2017). The Effect of Accounting Conservatism and Earnings Management on Earnings Quality. **International Journal of Accounting and Economics Studies** 5(2): 157-162.
- Givoly, D., and C. Hayn. (2000). The Changing Time-series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?. **Journal of Accounting and Economics** 29(3): 287-320.
- Guay, W., and R. Verrecchia. (2006). Discussion of an Economic Framework for Conservative Accounting and Bushman and Piotroski (2006). **Journal of Accounting and Economics** 42(1): 149-165.
- Heflin, F., C. Hsu, and Q. Jin. (2015). Accounting Conservatism and Street Earnings. **Review of Accounting Studies** 20(2): 674-709.
- Jung, J.H., S.S. Lim, J. Pae, and C. Yoo. (2013). **Understanding Accounting Conservatism: Do Analysts Benefit From Matching Their Forecast Conservatism with Firms' Accounting Conservatism**. Working paper, KAIST College of Business, DePaul University, Korea University.
- Khan, M., and R.L. Watts. (2009). Estimation and Empirical Properties of a Firm-Year Measure of Accounting Conservatism. **Journal of Accounting and Economics** 48(2): 132-150.
- Kim, M., and W. Kross. (2005). The Ability of Earnings to Predict Future Operating Cash Flows Has Been Increasing—Not Decreasing. **Journal of Accounting Research** 43(5): 753-780.
- Li, Y., and W. Zhang. (2015). Conditional Conservatism and Persistence of Accrual Components. **Canadian Journal of Administrative Sciences** 32(1): 15-29.
- Mensah, Y.M., X. Song, and S.S. Ho. (2004). The Effect of Conservatism on Analysts' Annual Earnings Forecast Accuracy and Dispersion. **Journal of Accounting, Auditing & Finance** 19(2): 159-183.

- Pae, J. (2007). Unexpected Accruals and Conditional Accounting Conservatism. **Journal of Business Finance & Accounting** 34(5-6): 681-704.
- Pierre Thijssen, M.W., and G.E. Iatridis. (2016). Conditional Conservatism and Value Relevance of Financial Reporting: A Study in View of Converging Accounting Standards. **Journal of Multinational Financial Management** 37-38: 48-70.
- Richardson, S.A., R.G. Sloan, M.T. Soliman, and I. Tuna. (2005). Accrual Reliability, Earnings Persistence and stock prices. **Journal of accounting and economics** 39(3): 437-485.
- Sloan, R. (1996). Do Stock Prices Fully Reflect Information in Accruals and Cash Flows about Future Earnings?. **Accounting review** 71(3): 289-315.
- Tareq Zaki, M., and A.A. Abu-hommous, (2018). The Effect of Conservatism on Earnings Quality. **Jordan Journal of Business Administration** 14(1): 165-176.
- Wakil, G., and P. Alam. (2014). Conservatism, Accrual Persistence Asymmetry, and Stock Returns. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1985743>.
- Watts, R.L. (2003b). Conservatism in Accounting Part II: Evidence and Research Opportunities, **Accounting Horizons** 17(4): 287-30.
- Watts, R.L. and J.L. Zimmerman. (1986). **Positive Accounting Theory**, Prentice Hall.